

BARTOMEU OLIVER. RESSENYA DE L'OBRA COMPOSTA A LA CIUTAT D'INCA

IRINA CAPRILES GONZÁLEZ
ANTONI MIR I MARQUÈS

Resum:

En aquesta comunicació es realitza una aproximació a l'obra composta a Inca per Bartomeu Oliver entre 1922 i 1951, comentant les composicions d'aquest període i com reflecteixen la totalitat de l'obra del compositor. Es posa en relleu la vinculació d'Oliver amb la ciutat a través de la seva formació musical i la seva carrera com a compositor i director de bandes, i es repassen algunes dades biogràfiques i hemerogràfiques significatives.

1. Introducció

L'obra de Bartomeu Oliver ha hagut d'esperar molt de temps per despertar la curiositat i interès d'investigadors i músics. Sobre la seva vida i obra trobem les següents fonts d'informació: l'hemerogràfica¹ recull articles de premsa i entrevistes sobre la seva tasca professional; els articles breus que han aparegut en diferents publicacions sobre compositors mallorquins, d'entre els quals destaca la comunicació presentada per Joan Company² amb la col·laboració de Xavier Font i Maria Àngela Melis el 1998, quan es va poder accedir per primera vegada a l'arxiu del compositor. També consten diverses entrevistes personals amb familiars i alumnes, i l'observació directa dels manuscrits i documents presents a la Partituroteca de la Universitat de les Illes Balears i d'altres partitures disperses entre els seus alumnes, així com en els arxius de les agrupacions amb qui va treballar o escriure, i a les quals va dedicar diverses composicions.

Només cal observar la vasta obra del compositor, i encarar els seus manuscrits, per quedar sorpresos davant de la fertilitat i nivell tècnic de la seva música. Com a compositor, va ser

1 A la XVII Trobada de Documentalistes Musicals de les Balears, realitzada al santuari de Lluc el 27 de novembre de 2010, presentem una comunicació que recull els articles sobre B. Oliver apareguts a la premsa mallorquina des dels anys 20 fins al present, així com altres referències escrites d'interès que amplien el marc de recerca del present treball.

2 COMPANYY, J. *et al.* "Aproximació a l'obra de Bartomeu Oliver Martí." V Simpòsium i Jornades Internacionals de l'Orgue Històric de les Balears i V Trobada de Documentalistes Musicals. Pollença: 1998.

prolífic en la producció per a banda i orquestra simfònica, va escriure per a cor mixt i guitarra; va abordar la simfonia i el poema simfònic sense menysprear gèneres breus com himnes, goigs i una interessant aportació a les formacions de rondalla, tan estimades durant diverses dècades a Mallorca.

L'obra d'Oliver reflecteix els gustos del seu temps, i una aproximació sense prejudicis als diversos gèneres populars i cultes que coexistien, i que trobem representats entre les composicions escrites a Inca entre 1922 i 1951. Allà són, reunides en 30 anys de fructífer treball, la música popular, integrada bàsicament per ritmes ballables, marxes o arranjaments sobre melodies tradicionals, i les composicions de factura acadèmica o culta, per a banda, orquestra simfònica, cor, veu o piano.

2. Ressenya biogràfica

Va néixer a Felanitx el 19 de juny de 1894; la seva mare va ser Àgueda Oliver Martí, qui tenia formació musical i es va encarregar de les seves primeres ensenyances en aquest camp. A falta de més dades sobre els seus primers anys, sabem que el 1896 viatja a l'Argentina. Segons l'entrevista citada per Company (1998) i realitzada al seu parent Tomàs Oliver, que va ser, a més, el seu alumne, en tornar d'aquest viatge va ingressar a la Casa de la Misericòrdia de Palma. D'aquesta casa de beneficència, atesa per les germanes agustines de l'Empar des de 1885, sabem que "s'acollien ancians, gent pobre sense llar i nens sortits de la inclusa" (Carmona, 2006), per la qual cosa podem inferir la precària situació econòmica en què es devia trobar la família.

A l'edat de 15 anys, Oliver es presenta voluntari per formar part de la Banda de Música del Regiment d'Infanteria núm. 61 de Palma en qualitat d'alumne, a la qual posteriorment destaca com a clarinet solista.³ Al Conservatori de Palma obté l'acreditació oficial de solfeig i harmonia,⁴ i coneix els mestres Pere-Miquel Marquès i Baltasar Samper. El seu primer contacte amb Inca es produeix quan rep classes de música de Jaume Albertí i Ferrer, i Josep Balaguer i Vallès, ambdós naturals d'aquesta ciutat; amb ells estudia contrapunt i fuga, composició i orquestració. Per altra banda, es dona la circumstància que l'esposa de Jaume Albertí, Innocència Sancho, era germana de qui seria l'esposa d'Oliver, Bàrbara Sancho, cosa que va afavorir el vincle entre alumne i mestre, i va acostar encara més les dues famílies.

El 1920 és enviat a la Banda de Música del Regiment d'Inca núm. 62, que estava acabada de crear i on desenvolupa una important tasca com a director i compositor. A més, passa a ser membre del tribunal

3 AULÍ I GINARD, A; GARAU I MORANTA, B. "Els nostres compositors". A *Faristol. Revista de la Federació Balear de Bandes*, núm. 2, 2000.

4 Els documents que acrediten aquests estudis es troben a la Partituroteca i Centre de Documentació Musical de la Universitat de les Illes Balears.

per atorgar les places de músics de 1^a, 2^a i 3ª categoria d'aquesta banda. Dos anys després es casa a Inca amb Bàrbara Sancho Alzina (Capdepera, 02/04/1898 - Palma, 24/06/1987). D'aquest matrimoni neixen, també a Inca, els seus quatre fills: Benjamí, David, César i Sigfrido. Els quatre reben una sòlida formació musical i arriben a ser àmpliament coneguts en les dècades de 1960 i 1970 pel grup musical que integren, Els Oliver's.

A Inca, Bartomeu Oliver troba l'estabilitat personal i professional que li permetrà definir el seu futur com a personalitat musical a Mallorca. No només ocupa durant molts anys un lloc de treball que li dona l'oportunitat de desenvolupar el seu potencial musical, primer a la banda militar i després a la banda civil; també rep el reconeixement i afecte dels músics que treballen amb ell, com queda documentat als homenatges que al llarg dels anys rep a Inca (1930,

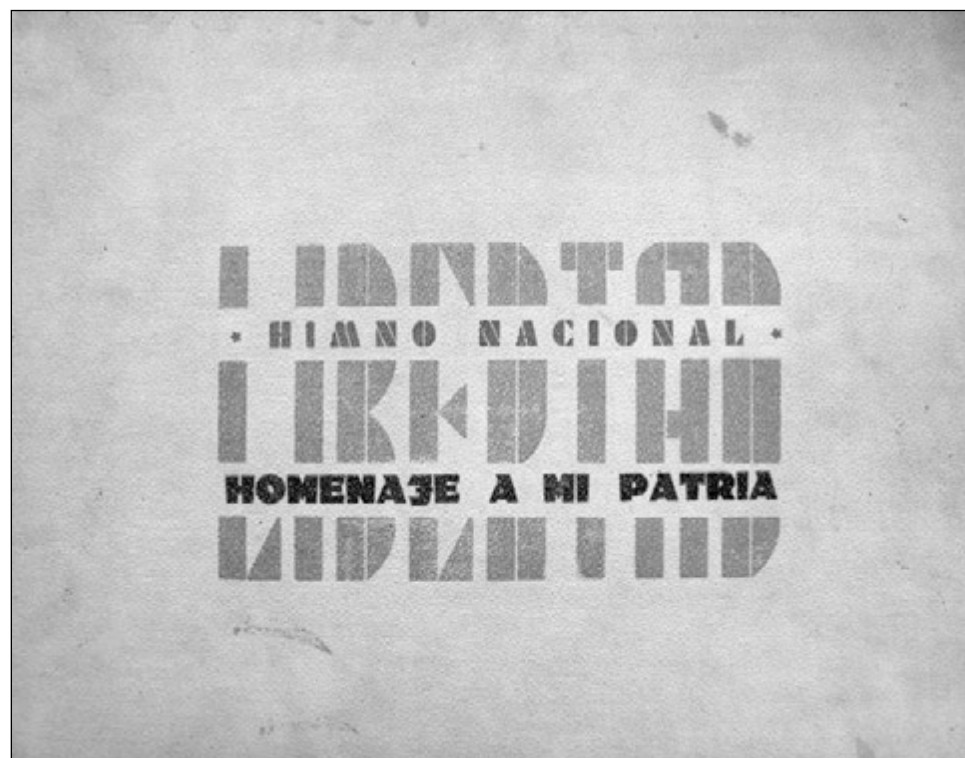
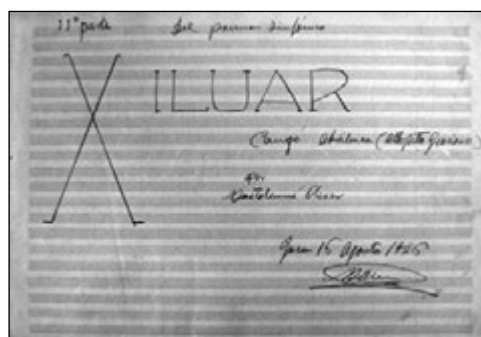
1934, 1935)⁵. Cal destacar les paraules del mestre el 1931 a l'entrevista realitzada per Pere Joan⁶ per al diari *La Ciudad* d'Inca parlant de la possible formació d'una banda municipal: "Es verdaderamente sensible que una ciudad del prestigio de la nuestra -y digo nuestra porque me considero hijo de Inca- no cuente desde hace ya muchos años con una banda municipal..." Amb aquesta afirmació considerem que queda més que establerta la filiació i el profund vincle que unia el mestre Oliver amb Inca. La totalitat d'aquesta entrevista, la transcrivim més endavant.

El 1931 decideix jubilar-se com a músic militar i dedicar-se completament a la composició i direcció de bandes fora de l'àmbit militar. Amb 37 anys el 1932 guanya per oposicions la plaça de director de Música de l'Ajuntament d'Inca, en la qual treballa fins a 1939; en els mateixos anys dirigeix la Banda de Música d'Inca, amb la qual assoleix grans èxits. El 1934 havia obtingut el títol oficial al Cos de Directors de Banda, i el 1935 havia viatjat a París per ingressar a l'École Normal de Musique amb la intenció de completar la seva formació com a compositor. Aquest viatge, el va realitzar animat per Joan Maria Thomàs, qui havia estat abans a París i li va recomanar l'experiència com a important per a la seva formació;⁷ és el mateix Thomàs qui escriu

⁵ Vegeu cronologia en els annexos.

⁶ JOAN, Pere. "El maestro Bartolomé Oliver nos habla de la música mallorquina" dins la secció "Conversaciones de LA CIUDAD". Setmanari *La Ciudad. Semanario literario y de información*; director: Alejandro Bérnago; any I – núm. 27. Inca: Imprenta A. Vich (c. de J. Armengol, 38), 10 d'octubre de 1931, pàg. 1.

⁷ PONS I BONET, Miquel. *Mestre Bartomeu Oliver, tota una vida amb la música*, dins la secció "Els oficis". Setmanari *Felanitx*, any XLVI, núm. 2.252, dissabte 11 de juliol de 1981, pàg. 7.

Alajino		1 ^a	2 ^a	3 ^a	4 ^a	5 ^a	6 ^a	7 ^a	8 ^a	9 ^a	10 ^a	11 ^a	12 ^a
Atlante (20)	6 th C	1 2 3 4	5 6 7 8	9 10 11 12	1 2 3 4	5 6 7 8	9 10 11 12	1 2 3 4	5 6 7 8	9 10 11 12	1 2 3 4	5 6 7 8	9 10 11 12
Repante	6 th C	1 2 3 4	5 6 7 8	9 10 11 12	1 2 3 4	5 6 7 8	9 10 11 12	1 2 3 4	5 6 7 8	9 10 11 12	1 2 3 4	5 6 7 8	9 10 11 12
Alajino	6 th C	1 2 3 4	5 6 7 8	9 10 11 12	1 2 3 4	5 6 7 8	9 10 11 12	1 2 3 4	5 6 7 8	9 10 11 12	1 2 3 4	5 6 7 8	9 10 11 12
Cincentos 20	6 th C	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
30	6 th C	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mit alla 1 ^a	6 th C	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2 ^a	6 th C	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sit tior	6 th C	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Partoncom	6 th C	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15	6 th C	1 2 3 4	5 6 7 8	9 10 11 12	1 2 3 4	5 6 7 8	9 10 11 12	1 2 3 4	5 6 7 8	9 10 11 12	1 2 3 4	5 6 7 8	9 10 11 12
Alajino 20	6 th C	1 2 3 4	5 6 7 8	9 10 11 12	1 2 3 4	5 6 7 8	9 10 11 12	1 2 3 4	5 6 7 8	9 10 11 12	1 2 3 4	5 6 7 8	9 10 11 12
Comiturs	6 th C	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
20	6 th C	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
San p. sub	6 th C	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10	6 th C	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
San p. sub 20	6 th C	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
San p. sub 30	6 th C	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
San p. sub 40	6 th C	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
San p. sub 50	6 th C	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
San p. sub 60	6 th C	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
San p. sub 70	6 th C	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
San p. sub 80	6 th C	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
San p. sub 90	6 th C	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
San p. sub 100	6 th C	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
San p. sub 110	6 th C	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
San p. sub 120	6 th C	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
San p. sub 130	6 th C	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
San p. sub 140	6 th C	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
San p. sub 150	6 th C	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
San p. sub 160	6 th C	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
San p. sub 170	6 th C	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
San p. sub 180	6 th C	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
San p. sub 190	6 th C	-	-	-									

a Paul Dukas, ja que per ingressar a l'escola es requeria una *carte d'élève*. Així, en arribar a París, Dukas escolta les interpretacions d'Oliver, qui va tocar al piano *Cançó de març*, *Caragol treu banya* i *Escena incaica*; aquesta última l'havia compost justament a Inca: “per amistat amb Raul, un incaic, va néixer aquesta composició”.⁸ A l'entrevista realitzada per Miquel Pons i Bonet, Oliver recorda que el mestre Dukas li va dir que amb aquesta darrera obra n'hi havia prou per a l'ingrés; va signar llavors la carta requerida per l'escola francesa. És també Dukas qui l'anima a instrumentar per a orquestra simfònica les que serien les seves *Escenes incaïques opus 55* per a piano i orquestra, i que es van estrenar a París en la versió per a dos pianos.⁹ Hagué de ser intensa la seva relació amb Dukas, encara que breu, ja que el mestre impressionista va morir el 17 de maig d'aquell mateix any.

Al seu retorn a Mallorca, s'incorpora a la vida musical amb renovades energies, i comença una etapa de diversificació professional en la qual destaca com a compositor i director, igual que com a mestre, i contribueix a la formació de nous músics i directors de banda. Entre ells podem anomenar Bartomeu Massanet Nebot "Carbó" (Capdepera, 1928), director de la Banda de Capdepera per més de 30 anys, i el guitarrista i compositor Miquel Janer Mora (Llucmajor, 1927). Després de 1939, data en què deixa la Banda d'Inca, comença una etapa en la qual les seves activitats estan més centrades o organitzades des de Palma. Entre les que desenvolupa es troba la direcció de la Banda Filharmònica de Porreres, la fundació de l'Orquestra Filharmònica Balear, reorganitza i dirigeix la Banda de Felanitx, i comença a ser figura regular com a jurat de diversos premis i concursos tant del Cercle de Belles Arts, del Conservatori de Música de Palma, igual que en els concursos de composició de Pollença, sa Pobla i Llucmajor. Les seves obres són estrenades a Mallorca, València i Madrid, guanya diferents concursos de composició i obté en el seu moment el merescut reconeixement que una vida dedicada a la música de més alt nivell artístic mereix. Annexem una cronologia que reflecteix la intensa vida professional de Bartomeu Oliver, que mor a Palma el 24 de maig de 1988 als 94 anys.

3. Els manuscrits i el catàleg

A la mort d'Oliver, tots els seus béns materials, entre els quals es trobaven nombrosos manuscrits, correspondència, reconeixements i els obsequis rebuts en els diferents homenatges de què va ser objecte, van quedar a la casa de Palma, situada al carrer de l'Arxiduc Lluís Salvador. Aquests béns van ser posats a disposició de qui fos el seu alumne i amic durant molts anys, el també director de banda i natural de Capdepera mestre Bartomeu Massanet "Carbó", a través de la petició que li féu el fill gran del compositor Benjamí Oliver Sancho, qui vivia per aleshores fora de Mallorca. Massanet recull els documents de la casa d'Oliver i els guarda a casa seva a Capdepera, i el 1998 fa lliurament a la Universitat de les Illes Balears de l'arxiu de Bartomeu Oliver. En el Full Oficial de la Universitat de data divendres 26 de juny de 1998, any XIII, núm. 148, en l'acord normatiu 4.072, de l'11 de maig d'aquest any, es va ratificar l'acord mitjançant el qual es rebia l'arxiu per a ser destinat a estudi i catalogació, a través de la que es coneixia llavors com Aula de Música d'aquesta universitat.

Entre l'any 2006 i 2008 vam poder revisar els manuscrits musicals presents a la Partituroteca i Centre de Documentació Musical de la Universitat de les Illes Balears, que reuneix actualment els documents lliurats en el seu moment a l'Aula de Música. La finalitat d'aquesta revisió va ser la

⁸ Ib. 5.

⁹ Documentació personal de B. Oliver dipositada a la Partituroteca de la UIB.

realització del catàleg complet que es va finalitzar l'any 2008 per ser presentat com a part d'un projecte d'investigació i edició d'obres d'autors mallorquins afavorit per l'Obra Social de Caixa Catalunya. Els autors-compositors dels quals van fer els catàlegs i obres editades conjuntament pel Consell de Mallorca, Caixa Catalunya i la UIB, van ser Antoni Torrandell (*Terra endins*), Pere Miquel Marquès (*Mis plegarias íntimas* i *El último adiós*) i Bartomeu Oliver (*Sons de Mallorca*). En aquest moment es continua la incorporació del catàleg al Servei de Biblioteca i Documentació de la UIB, tasca a càrrec de la Sra. Lluïsa Rullan, que permet consultar digitalment els títols i característiques generals tant de les obres manuscrites com editades d'Oliver.

Tres tipus de manuscrits formen part del Fons Oliver, nom que porta la col·lecció de l'arxiu donat per Massanet: els guions orquestrals, les partitures definitives i les proves o versions prèvies de les obres. Els guions orquestrals són una forma de composició en la qual en tres, quatre o cinc pentagrames (segons la complexitat de l'obra) l'autor plasma la totalitat de les seves idees musicals. És la forma habitual de composició d'Oliver, i trobem guions de gairebé totes les seves obres, siguin per a banda, orquestra simfònica o cor. El valor d'aquests guions com a treball de composició és tal que molts estan enquadernats i porten dedicatòria. I no dubtem que en alguns casos foren utilitzats com a partitura del tipus piano conductor (partitura resum que s'usa per a dirigir).

Després de tenir el guió acabat, l'autor passa a separar les diferents línies melòdiques a la partitura, siguin de cada instrument o vocals. En definir totes aquestes línies i posar-les a la distribució vertical tradicional de l'escriptura musical polifònica apareix la partitura definitiva. Oliver revisava i corregia sovint les seves obres, de manera que entre els seus manuscrits es troben gran quantitat de proves i fins i tot correccions sobre les partitures definitives.

A través del material que existeix a la Partituroteca, guions, proves i partitures definitives, podem aproximar-nos a la totalitat de l'obra de Bartomeu Oliver, però cal considerar que moltes de les partitures manuscrites definitives van ser lliurades a les agrupacions a les quals van ser dedicades o a les que van estrenar les obres, de manera que molt probablement aquestes siguin les que en tinguin les versions realment definitives. Per exemple caldria comparar les obres presents en l'arxiu de l'Orquestra Simfònica Ciutat de Palma (3 sonadetes per a orquestra simfònica i 4 obres per a banda, totes manuscrites i algunes amb els jocs complets de partitell-les)¹⁰ amb els manuscrits del mateix títol presents en el Fons Oliver.

Cal esmentar el treball immens, i addicional a la composició, que representava la còpia de cadascuna de les parts (partitell-la) instrumentals. Les obres més significatives per a orquestra simfònica i banda d'Oliver tenen, a més de guions i partitura definitiva, el joc de parts que l'acompanya, la seva majoria manuscrits del compositor, i unes altres del seu fill David Oliver Sancho.

4. Les obres compostes a Inca

El catàleg complet d'Oliver consta de 373 registres repartits en els següents descriptors: obres per a banda, per a banda i cor, banda i veu solista, guions d'obres banda; obres per a orquestra simfònica, orquestra de cambra, orquestra de corda, obres simfonicocorals, simfòniques amb veu solista, guions orquestrals, música de cambra, cor a cappella, cor amb acompanyament;

¹⁰ Informació facilitada al novembre de 2010 per Katalin Szentirmai, encarregada de l'arxiu musical de l'Orquestra.

música per rondalles, obres per a piano, música escènica; i obres per a guitarra o amb guitarra dins de l'acompanyament.

Compostes a Inca trobem 36 registres pertinents al Fons Oliver i dues obres fora d'aquest catàleg. Dels primers, 10 registres d'obres per a banda (entre ells els diferents moviments de la suite mallorquina *Xilvar* escrits entre 1924 i 1926, quatre marxes militars i una marxa nupcial dedicada “a los jóvenes esposos José Vicens Roca y Juana Bestard Oliver” escrita el 1924); 2 himnes per a banda i cor (*Libertad* i *Himne a la pau*, ambdós de 1931); 10 guions per a obres de banda (en destaca el guió d'*Escena salvaje* dedicat a “mi estimado amigo Sr. Ribelles, director de la banda y orquesta Ciudad de Palma. Afectuosamente”, escrita el 1934; obres sobre ritmes populars com el xotis-fado *Qué mal rato* de 1927 i el tango-fox *Papito y papín* de 1926; i 2 sobre temes tradicionals mallorquins: *Vermà d'Inca s/d* i aquell identificat com ballet mallorquí *Copeo* de 1932); 3 obres orquestrals (*El festí de la mort* de 1937, guió/partitura de cor i partitura completa, i l'adaptació per a orquestra simfònica del segon moviment de la suite *Xilvar* de 1924); 2 guions d'orquestra (*La revetla de Sant Abdon* 1931 i *La balada d'altres temps s/f*), 5 obres per a cor o veu solista (*Cançoneta núm. 6* de 1934, *Roelles* de 1937, el tango *Beso de sirena* de 1935, *Cançons de llaurar* -una de Consell i una d'Inca- de 1940 i un *Panis Angelicus* dedicat a Antoni Genestar, de 1922); 1 obra escènica (*La sementera*, amb indicacions escèniques i text dividit en tres escenes, de 1939); i 3 obres per a piano (*Copeo de Selva* de 1922, *Klak* amb ritme de pericon de 1923 i *Roelles* de 1933). Annexem al final d'aquest escrit la informació detallada dels 36 registres esmentats.

Fora del Fons Oliver es troba un guió per a banda sobre una marxa titulada *Es Cós o Marxa balompèdica* dedicada al camp de futbol d'Inca (1934), facilitada per Bartomeu Massanet de Capdepera, i la partitura per a piano de *Sa ximbomba*, amb la qual Oliver va participar en el III Concurs “Sa Ximbomba d'Inca” el 1951 i que ens va facilitar la Sra. Margalida Nebot de Son Servera. En aquesta ocasió la part vocal va estar a càrrec del senyor Gabriel Mateu Mairata (Selva, 1912 - Campanet, 1989). Aquesta petita obra per a piano és rellevant perquè, a més de mostrar l'interès del compositor per la música mallorquina més tradicional i d'especial arrelament a Inca, presenta una melodia que, recollida i transcrita pel mateix Oliver, difereix de la versió recollida per fra Joan Rubí a Inca el 1909 que apareix editada al *Cançoner musical de Mallorca* de Josep Massot i Planes (1984). Aquestes diferències confirmen les variants que la tradició oral va afegit a les melodies populars més arrelades.¹¹

Les peces compostes a Inca per Bartomeu Oliver són un bon reflex del que és la totalitat de la seva obra, els temes, gèneres musicals, les agrupacions, bàsicament banda, orquestra, cor, amb una representació de piano i música popular i tradicional. Igualment reflecteixen el mètode de compondre d'Oliver. Com a exemple presentem l’“himne nacional a la meua pàtria” *Libertad*. Oliver prepara un guió perfecte i definitiu a tres pentagrames, enquadrant amb doble caràtula, la interna amb un dibuix a ploma, cosa que trobem en altres obres seves també precedides d'una imatge gairebé sempre del compositor, i abans del manuscrit un foli de paper de seda que protegeix l'obra. I per una altra banda, trobem també la partitura completa, desglossada amb tots els instruments de banda. Annexem les quatre imatges representatives del que s'ha exposat.

5. Dues referències d'Oliver a Inca

A la pàgina web de la Federació Balear de Bandes,¹² podem llegir una ressenya de la formació de la Banda d'Inca en la qual es fa una breu referència a Oliver com a director d'aquesta:

"La historia de la Banda Unió Musical Inquera empieza un mes de marzo del año 1885. Dos jóvenes de Inca, Pedro García y Mestre Rotger, fundaron dos pequeñas escuelas y bandas de música formadas por artesanos, zapateros, jóvenes y chicos analfabetos. Las disputas políticas de aquella época dividieron a los músicos de Inca. Durante el periodo de la Segunda República, el Ayuntamiento promocionó especialmente la música de Banda. El director de entonces fue el conocido compositor Bartomeu Oliver."

Una entrevista especialment interessant és la que apareix en el setmanari *La Ciudad d'Inca* el 10 d'octubre de 1931 realitzada per Pere Joan amb el títol "El Mestre Bartomeu Oliver ens parla de la música mallorquina" i que transcrivim en la seva totalitat per considerar que deixar parlar al mestre és el millor homenatge que podem fer-li:

"Este músico que lleva en su alma el sol de Mallorca, que aviva las ondas dormidas de nuestros cantos regionales, es *Pio de Son Salvadó*: el excelente compositor D. Bartolomé Oliver. Actualmente, único buscador en Mallorca de cadencias para nuestro *folklore*.

- ¿...?

¿El origen de mi pseudónimo? Muy fácil.

Cuando compuse mis *Momentos Enigmáticos*, por considerarlos en aquel entonces el producto de un esfuerzo prematuro, adopté el pseudónimo. Se interpretaron por primera vez mis *Momentos Enigmáticos* en el Círculo de Obreros Católicos de Palma, en homenaje al Jurado que actuó en el concurso de bandas civiles, y en el que la "La Musa" de Selva, por mi dirigida, obtuvo el primer premio. Mis *Momentos* fueron unánimemente elogiados por la crítica-conste que los elogios iban dirigidos a *Pio de Son Salvadó*-hasta que mi hermano político el eminente músico Sr. Albertí-, en una reunión de músicos mallorquines en la que se comentaba la labor de *Pio de Son Salvadó*, descubrió mi personalidad oculta tras el nombre imaginario...

¿...?

Mi primera canción la escribí a los 17 años, se titulaba *Campesina Aristocrática*.

No; no llegó a estrenarse oficialmente.

¿...?

- Estoy dispuesto a dedicar todas mis fuerzas y facultades al enaltecimiento de la música clásica, y que fue popular, de Mallorca. Es la música que yo siento, que me conmueve por su sabor exquisito, suave y melodioso; porque refleja fielmente el ambiente de nuestro campo borracho de sol; porque sus notas están preñadas de lejanías, de evocaciones.

Nuestra música puede considerarse como una de las más ricas de España en armonías por la rareza de sus tonos símil gregorianos. Tiene además una gran relación con la música moruna, cosa muy natural, ya que fueron los árabes quienes dejaron en esta isla la semilla de la que es hoy nuestra música campesina.

¿...?

- Efectivamente; me encuentro muy sólo en mi labor. Lamento que no haya otros que me ayuden, ya que una fuente de inspiración tan abundosa como es nuestra música, es en absoluto insuficiente el esfuerzo de un solo hombre.

12 <http://www.fbmmusica.com/bandas.php?recordID=8>

¿...?

- Tengo en la actualidad dispuestas para el estreno unas Danzas Mallorquinas, números 1, 2, 3, 4 y 5.

¿...?

- Mi predilecta es la nº 5, titulada La Revetla de San Abdón. De ser posible, la estrenaré en la Plaza de la República, el próximo Dijous-bo. La interpretará mi banda de música, *La Musa*. Esta composición pertenece a la escuela de música que podríamos llamar descriptiva: una sensación lejana de xirimías, principios de baile. Las inquietudes de un corazón ingenuo y enamorado, abierto a todas las luces de la fiesta, siempre entre una gama de armonías coloridas... Luego en la tercera parte de la danza, se concentraran todas las sensaciones dulces y amargas del amor correspondido, con toda su plenitud de luna llena. Todo sobre un fondo sentimental y evocador.

- ¿...?

- Soy de su opinión. Es verdaderamente sensible que una ciudad del prestigio de la nuestra - y digo nuestra porque me considero hijo de Inca- no cuente desde hace ya muchos años con una banda municipal. Pero, según estoy enterado, va en camino de solucionarse pronto este asunto, gracias al interés del concejal Sr. Rotger, presidente de la Comisión de Festejos, a quien incumbe dotarnos de una banda...

El reportero, al llegar aquí, ha querido formular la *pregunta indiscreta* que es indispensable en toda interviú. Indiscreta pregunta, que el Sr. Oliver ha recibido con un gesto de sorpresa, de pudor y de contrariedad.

- ¿...?

- ¿Dirigir yo la banda? Inconveniente -como inconveniente- no tendría alguno si mi modesta labor hubiera de ser un beneficio para ella.

Y, todavía, una última pregunta:

- ¿...?

Mi máximo triunfo ha sido el premio que obtuvo en Madrid mi composición *Cançó Mallorquina*. No por la gloria que pueda a mí reportarme. Sino porque constituyó un homenaje delicado, sentido, verdadero a la música regional."

6. Cronologia de Bartomeu Oliver Martí

Sense considerar exhaustiva aquesta cronologia, serveixi de primera aproximació per anar afegint més detalls en posteriors treballs.

1894: neix a Felanitx.

1909: aprox. torna a Mallorca (de l'Argentina).

1916: sotsdirector de la Banda Mallorquina de Palma, amb la qual aconsegueix el 1r premi del Concurs de Bandes a sa Pobla.

1919: deixa en el llibre de visitants del santuari de Sant Salvador a Mallorca la composició breu *Pregària: Verge de Sant Salvador; mirau-ens amb ulls d'amor, d'amor*.

1920: destinat a la Banda Militar d'Inca Regiment 62 d'Infanteria. Forma part del tribunal per atorgar places de músics.

1922: es casa a Inca amb Bàrbara Sancho Alzina.

1923: guanya el 3r premi del Concurs de Bandes a Inca, amb la Banda Lira de Selva. Funda la banda La Musa de Selva.

1925: guanya el 1r premi del Certamen de Bandes Civils a Palma amb La Musa. Homenatge de la vila de Selva, li lliuren una batuta d'or i plata.

- 1927-1929: reorganitza les bandes de Llorito i Sant Joan. A l'agost de 1927 apareix en portada del diari cultural *La Última Hora* fotos d'Oliver i la seva banda, La Musa de Selva.
- 1928: la Banda del Regiment 62 d'Inca estrena la *Simfonia núm. 1* i el poema simfònic *Xilvar*.
- 1930: guanya el 3r premi en la IV Exposición de Arte y Trabajo del Casino de Clases de Madrid amb l'obra *Cançó mallorquina*. Homenatge a Inca per aquest premi. *Goigs a Sant Bartomeu* per a la benedicció del nou retaule de l'església des Carritxó.
- 1931: es jubila com a músic militar. Entrevista al setmanari *La Ciudad* d'Inca.
- 1932: deixa la banda La Musa de Selva. Dirigeix la Banda de Música d'Inca. Guanya per oposicions la plaça de director de Música de l'Ajuntament d'Inca.
- 1933: la Capella Clàssica, dirigida per Joan Maria Thomàs, estrena *Cançó de març* per a cor mixt. En anys següents estrenen noves obres corals d'Oliver, *Cançoneta* (1934), *Cantata* (1935).
- 1934: obté el títol de director del Cos de Bandes. Homenatge dels membres de la Banda d'Inca pel seu treball en favor de la música, li regalen una batuta de plata.
- 1935: viatja a París, la ciutat d'Inca li ofereix una cerimònia de comiat al Teatre Principal de Palma.
- 1937: estrena *Festí de la mort* en homenatge a Tomeu Gayà, “es Vicari Moix”.
- 1939: deixa la Banda de Música d'Inca.
- 1940: funda l'Orquestra Filharmònica Balear. És nomenat vocal de música del Cercle de Belles Arts.
- 1941: la Coral Valentina estrena a València *La llàntia del sagrari* sota la direcció d'Agustín Alaman. L'Orquestra de Cambra de Mallorca estrena *Sons de Mallorca* a la Sala Astòria de Palma.
- 1942: l'Orquestra de València i la Coral de la Catedral (mestre Sansaloni) estrenen la cantata *Mater Teresia* dirigida pel mestre Izquierdo.
- 1943: president del Tribunal del Concurs de Composició i Folklore del Cercle de Belles Arts.
- 1944: deixa l'Orquestra Filharmònica Balear. Membre del tribunal per als concursos de piano i violí del Conservatori de les Illes Balears.
- 1945: dirigeix la Banda Filharmònica de Porreres. Funda el Patronat de Música de Felanitx.
- 1946: guanya el 1r premi del Concurs de Bandes amb la Banda Filharmònica de Porreres a sa Pobla. Reorganitza i dirigeix la Banda de Felanitx i funda el Patronat per a l'Escola de Música i la Banda. Estrena la *Marxa militar núm. 1, Suliar* (arabesca), i l'*Himne a l'Escola de Música P. Aulí* de Felanitx.
- 1947: guanya el 1r premi del Concurs de Bandes amb la Banda Filharmònica de Porreres. El poble de Porreres ofereix a la Banda i al seu director un homenatge amb la presència del governador de la Província de Balears. La Banda de Capdepera estrena *Cala Agulla* dirigida per Bartomeu Massanet Nebot.
- 1948: la parròquia de Sant Jaume li fa entrega d'una batuta de plata com a reconeixement al treball realitzat amb l'orquestra de cambra i el cor d'aquesta parròquia.
- 1950: deixa la Banda de Felanitx. L'Orquestra Municipal de Barcelona estrena al Palau de la Música Catalana *Sons de Mallorca* dirigida per Eduard Toldrà. S'estrena l'*Himne al monument del bisbe Campins* a Porreres. Escriu els *Goigs al gloriós sant Roc*, patró de s'Alqueria Blanca, Mallorca.
- 1951: obre la botiga d'instruments musicals Almacén de Música Casa Oliver, que regentarà fins a la seva mort. III Concurs "Sa Ximbomba" d'Inca: Oliver hi presenta un arranjament per a piano sobre la melodia recollida per ell mateix.
- 1954: guanya el 1r premi de composició en el concurs convocat per l'Ajuntament de Pollença pel Centenari Joan Mª Alcover i Miquel Costa i Llobera amb l'obra *Bressol d'espines*.

- 1956: jurat per atorgar les places de professors a l'escola de música de sa Pobla.
- 1957: deixa la banda Filharmònica de Porreres.
- 1964: presenta al Festival Internacional de la Cançó de Mallorca la composició *Enyorament*, una cançó amb ritmes d'slow, lletra i música seva. Fa servir el pseudònim *Un figueroler*.
- 1965: membre del jurat en el Certamen de Composició de Miquel Capllonch de Pollença.
- 1966: guanya el 1r i 3r premi del II Certamen de Composició Miquel Capllonch de l'Ajuntament de Pollença amb les obres *La visió* i *Gorg Blau*.
- 1967: la Coral de Lluc estrena *Déu vós salve Maria, Himno a Mallorca* (veus mixtes i orgue) i *Dins el silenci*.
- 1969: membre del jurat del Certamen de Composició de Llucmajor, nomenat per l'Ajuntament, commemoració del centenari de Maria Antònia Salvà.
- 1970: s'estrena a Pollença l'*Himne al monument de Costa i Llobera*.
- 1971: la Banda de Música de la Policia Municipal dirigida per Julio Ribelles estrena la *Tocata litúrgica* a l'Auditori de Palma per les festes de Sant Sebastià. Entrevista per al diari *Baleares* realitzada per Caldentey.
- 1972: la Banda de Música de la Policia Municipal dirigida per Julio Ribelles estrena l'*Himne del cinquantenari de la mort de Mn. Miquel Costa i Llobera* a Pollença.
- 1973: al disc d'ABTA apareix la seva versió per a piano del *Parado de Selva*.
- 1974: Antoni Matheu estrena la *Tocata epitalàmica* per a orgue en concert organitzat a Palma per Joventuts Musicals.
- 1979: l'Orquestra Simfònica Ciutat de Palma, dirigida per Julio Ribelles, estrena *Escena incaica* a l'Auditori de Palma. La Filharmònica de Porreres i la Banda de Felanitx li ofereixen un homenatge. S'estrena el seu *Himne a Mallorca* a Porreres. S'estrena l'himne a fra Juníper *La Glòria des Barracar* a Petra. Escriu la cantata per a UNICEF amb textos del seu amic Miquel Bota Totxo.
- 1980: article sobre Oliver a "A propòsit d'un cant al pare Serra", a *Apòstol i civilizador*, de Sebastián Rubí Darder.
- 1981: extensa i rellevant entrevista a Oliver de Miquel Pons Bonet recollida en "Els oficis": "Mestre Bartomeu Oliver, tota una vida amb la música" de *Felanitx*. Article d'Aguiló de Cáceres al *Diario de Mallorca* "L'Orquestra Ciutat de Palma a l'Auditori. El mestre Oliver, recordat i aplaudit".
- 1983: mor el seu fill David.
- 1984: mor el seu fill César.
- 1988: mor a Palma el 24 de maig.

7. Annexos

Catàleg de l'obra d'Oliver composta a Inca

Catàleg de les obres de Bartomeu Oliver Martí compostes a Inca o dedicades a aquesta ciutat. Manuscrits pertanyents al Fons Oliver

1. Banda

Núm. cat.	Títol	Comentaris annexos al títol	Lloc i data	Opus	Contingut	Comentaris
1	<i>Xilvar</i> – Núm. 1	L'Aubada. Estrenada el 29/12/1928 per la Banda del Regiment del 62 de guerra	Inca, 1/9/1926		Partitura	Aquí crida al III moviment "Ballet de festa"
2	<i>Xilvar</i> – Núm. 2	Cançó mallorquina per a banda	Inca, agost 1924		Partitura	
3	<i>Xilvar</i> – Núm. 2	Cançó abrilenca	Inca, 16/8/1926	26	Partitura	Nou nom per al mateix moviment
4	<i>Xilvar</i> – Núm. 2	Cançó mallorquina			Parts	
5	<i>Marxa</i>	<i>militar</i>		Inca		Partitura
6	<i>Marxa nupcial</i>	"A los jóvenes esposos José Vicens Roca y Juana Bestard Oliver. Para el 17/5/1929"	Inca, 6/3/1924		Partitura. Guió. Parts instrumentals	
7	<i>Cançó de l'Espadar</i>	B. Samper. Instrumentació BOM	Inca, 8/5/1924		Partitura	
8	<i>Marxa militar</i> núm. 3	Homenatge a les classes de 2ª categoria	Inca, agost 1929		Partitura	Incompleta. Les següents són diferents manuscrits de la mateixa obra

Núm. cat.	Títol	Comentaris annexos al títol	Lloc i data	Opus	Contingut	Comentaris
9	<i>"El capitán Valentín López"</i> (Marcha Militar Núm. 3)	"Al capitán" Inca Partitura * "Ayudante de regimiento de infantería de Inca núm. 62"	Inca 14/2/1930		Partitura	"En prueba de mi afecto firme" Firma: "Músico de 1ª del mismo regimiento"
10	Homenatge a les classes de 2ª categoria (<i>Marxa militar núm. 3</i>)		Inca 15/10/1930		Partitura	Caràtula enquadernada amb dibuix a tinta

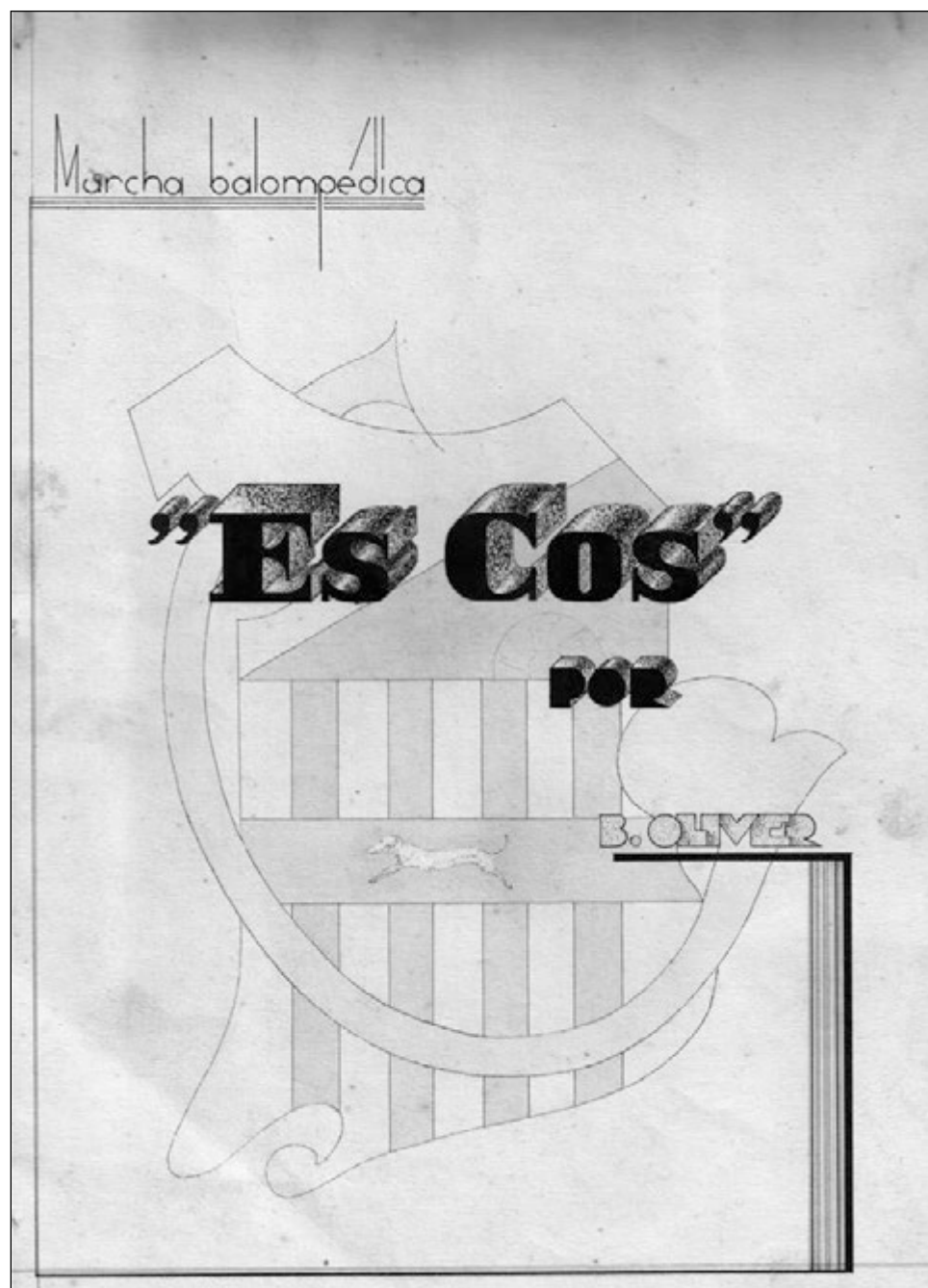
2. Banda i cor o veu

Núm. cat.	Títol	Comentaris annexos al títol	Lloc i data	Opus	Contingut	Comentaris
1	<i>Libertad</i> , himno nacional homenaje a mi patria		Inca, 14/5/1931		Guió a 3. Partitura cor a l'uníson	Dedicatòria: "A la juventud republicana de Inca"
2	<i>Himne a la pau</i>		Inca, 15/5/1931		Partitura i guió	És la mateixa obra amb petites diferències

3. Guions de banda

Núm. cat.	Títol	Comentaris annexos al títol	Lloc i data	Opus	Contingut	Comentaris
1	<i>Escena salvaje</i>	Danza "a mi estimado amigo Sr. Ribelles, director de la banda y Orquesta Ciudad de Palma. Afectuosamente, Palma 1-7-1972"	Inca, 22/9/1934	55	Dos guions a 2 pianos	Un guió amb indicació d'instruments

Núm. cat.	Títol	Comentaris annexos al títol	Lloc i data	Opus	Contingut	Comentaris
2	<i>¡Qué mal rato!</i> Xotis-fado	Escenas graciosas de antaño. "A mi querido discípulo Antonio Cifre, músico de la banda "La Musa de Selva"	Inca, 12/1/1927	25	Guió 3	Indica instruments
3	<i>Papito y Papín</i>	Tango-fox	Inca, 26/10/1926	23?	2 guions a 3	Indica instruments. Signatura: Pio de Salvador
4	<i>De Esteve</i> (P. D.)		Inca, 10/6/1922		Partitura	
5	<i>Marxa militar</i>		Inca, 23/2/1937		Guió a 2	
6	<i>Marxa tauròfila</i>	"En Sión" (Delmonte)	Inca, 28/7/1929		2 guions a 4	
7	<i>Pétalos de rosa</i>	Capricho español	Inca, 14/2/1931		2 guions	
8	<i>Vermà d'Inca</i>				Guió a 4	Inclou una "rondalla" i apunta "dentro del escenario"
9	<i>Copeo</i>	Ballet mallorquí	Inca, 29/4/1932		Guió a 3 - 4	És el "Copeo de muntanya"
10	<i>L'Auba</i>	Diana	Inca, 4/4/1936		Guió a 3	
11	<i>Es Cós</i>	Marxa balompèdica. Dedicada al camp de futbol d'Inca	Inca, 28/1/1934	58		

4. Obres orquestrals (música simfònica, de cambra, de cordes, simfonicorals, orquestra i veu)

Núm. cat.	Títol	Comentaris annexos al títol	Lloc i data	Opus	Contingut	Comentaris
1	<i>Cançó mallorquina</i> (per a banda)	Núm. 2 de la suite mallorquina <i>Xilvar</i>	Inca, agost 1924	26	Partitura	Per darrere hi ha l'obra MC-7 per a vents. El títol no és clar, pot ser <i>La Quida</i>
2	<i>El festí de la mort</i>		Inca, 1937	112	Partitura. Guió. Partitura cor-piano	
3	<i>El festí de la mort</i>		Inca, 17/5/1937	61	3 guions amb cor	

5. Guions d'orquestra

Núm. cat.	Títol	Comentaris annexos al títol	Lloc i data	Opus	Contingut	Comentaris
1	<i>La revetla de Sant Abdon</i>	Dansa mallorquina núm. 5	Inca, 21/9/1931	50	Guió a 3-10	
2	<i>La balada d'altre temps</i>	Cançó mallorquina núm. 5	Inca		2 guions a 2	

6. Coral / vocal a cappella i amb acompanyament

Núm. cat.	Títol	Comentaris annexos al títol	Lloc i data	Opus	Contingut	Comentaris
1	<i>Cançoneta núm. 6</i>		Inca, 3/11/1934	56	Partitura SCTTBB	Indicació per a inst. de banda
2	<i>Roelles</i>	Cançó mallorquina núm. 3. Lletra: Miquel Duran	Inca, 29/9/1937		Partitura SCTB i orgue	
3	<i>Beso de sirena</i>	Tango	10/8/1935		Partitura veu-piano	
4	<i>Cançons de llaurar</i>	2 cançons de llaurar de Consell. Cançó de llaurar d'Inca	12/8/1940		3 partitures piano-veu	
5	<i>Panis Angelicus</i>	Dedicada a don Antonio Genestar	Inca, 22/10/1922		Partitura piano-veu	

7. Música escènica

Núm. cat.	Títol	Comentaris annexos al títol	Lloc i data	Opus	Contingut	Comentaris
1	<i>La sementera</i>	Escena campestre, lletra de Pemán	Inca, 23/2/1939		Guió, partitura cor uníson i solista, partitura, text en tres escenes	Amb indicacions escèniques, de ball i intervencions parlades

8. Piano

Núm. cat.	Títol	Comentaris annexos al títol	Lloc i data	Opus	Contingut	Comentaris
1	<i>Copeo de Selva</i>	Danza mallorquina para piano. "A las distinguidas señoritas Antonia y Francisca Sastre." afectuosamente. Petita dansa mallorquina per B.O.M.	Inca, 29/4/1922		Partitura	
2	<i>Klak</i>	Ritmo de pericón	Inca, 9/6/1923		Partitura	Inscrit en la SAE amb el # 129102 en data 8/3/1924
3	<i>Roelles</i>	Inca, 15/7/1933			Partitura	
4	<i>Sa ximbomba</i>	III Concurs 1951 "Sa Ximbomba d'Inca"	1951			Compost a Palma per a aquest concurs

8. Bibliografia

AULÍ I GINARD, A.; GARAU I MORANTA, B. "Els nostres compositors BARTOMEU OLIVER (1894 – 1988)." *Faristol. Revista de la Federació Balear de Bandas de Música i Associacions Musicals*, núm. 2, juliol de 2000, pàg. 16-17.

BOVER I PUJOL, J.; PARETS I SERRA, J. *Apunts sobre el fet musical a Felanitx. Felanitx*, 1986, pàg. 36.

BOVER I PUJOL, J.; PARETS I SERRA, J. *Balearica-2. Música impresa. Bibliografia de la música impresa de compositors, de tema balear o editada a les Illes Balears. 1506 – 1996.* Consell de Mallorca, 2002.

CALDENTY. "Díganos Ud. algo". "El Maestro Bartolomé Oliver < <Le confié mi obra y le dije: <<Como si fuera tuya>>". *Baleares*, 23-2-1971, pàg. 8.

CARMONA, F. Una institución nacida para la caridad. Agustinas del Amparo (1859). En "La Iglesia española y las instituciones de caridad" Coord. Francisco Javier Campos y Fernández de Sevilla. Instituto Escorialense de Investigaciones Históricas y Artísticas. Simposium, San Lorenzo de El Escorial, 2006.

CAPRILES, I. *Catálogo de la Obra de Bartomeu Oliver presente en la Partituroteca de la Universitat de les Illes Balears*. 2008.

CAPRILES, I.; *Sons de Mallorca*. Suite núm. 3 op. 93. *Bartomeu Oliver Martí*. Col·lecció "La nostra música", 29. Edició: Caixa Catalunya. Obra Social. Consell de Mallorca, Departament de Cultura i Patrimoni, UIB, 2008.

COMPANY, J.; i col·laboradors FONT, X.; i MELIS, M. A. "Aproximació a l'obra de Bartomeu Oliver Martí." V Simpòsium i Jornades Internacionals de l'Orgue Històric de les Balears i V Trobada de Documentalistes Musicals. Pollença: 1998.

DeB. "Noves composicions de Bartomeu Oliver", *Diari de Balears*. "Societat." Dissabte, 22 d'abril de 2000, pàg. 39.

DE CÁCERES, A. "Brillante concierto de la Banda Municipal." *Diario de Mallorca*, 20-01-1971. Pàg. 14.

DE CÁCERES, A. "La Orquesta Ciudad de Palma en el Auditorium. El maestro Oliver, recordado y aplaudido", a *Diario de Mallorca*, 14 de novembre de 1981.

DÍAZ, M. "Música". "El Aula de Música de la UIB cataloga la obra de Bartomeu Oliver. Director de banda y compositor, su obra es poco conocida." *Última Hora*. "Cultura y Espectáculos". Dimarts, 13 d'octubre de 1988, pàg. 66.

EFE. "El CIM recupera tres composiciones del maestro Bartomeu Oliver." *Última Hora*. Cultura y Espectáculos. Dissabte, 22 d'abril de 2000, pàg. 54.

"En el Auditorium". "Concierto de Trámite de la Orquesta Ciudad de Palma". *Diario de Mallorca*, 21-2-1979, pàg. 36.

Gran Enciclopèdia de Mallorca, Mallorca 1989-1998. V. 10, pàg. 355 i V. 12, pàg. 72.

GRIMALT I VIDAL, P. Notes històriques SANT BARTOMEU DES CARRITXÓ. Col·lecció "Coses Nostres". Es Carritxó, festa de Sant Antoni Abad, 1985.

Hemeroteca; 50 anys, 22 d'abril de 1941. Correo de Mallorca. *Diario de Mallorca*. Palma: dilluns, 22 d'abril de 1991.

JOAN, P. "Conversaciones de LA CIUDAD", "El maestro Bartolomé Oliver nos habla de la música mallorquina", *La Ciudad. Semanario literario y de información*; director: Alejandro Bérnago; any I, núm. 27. Inca: Impremta A. Vich, carrer de J. Armengol, 38. 10 d'octubre de 1931, pàg. 1.

OLIVER, T. "Murió el Maestro Bartolomé Oliver." *Felanitx*, 26 de juny de 1988, pàg. 5.

PARETS I SERRA, J.; ESTELRICH I MASSUTÍ, P.; MASSOT I MUNTANER, B. *Diccionari de compositors mallorquins segles XV-XIX*. Mallorca: 1987, pàg. 84.

PARETS I SERRA, J.; ESTELRICH I MASSUTÍ, P.; MASSOT I MUNTANER, B. *Compositors de les Illes Balears*. Pollença: El Gall Editor. Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears, 2000, pàg. 125.

PONS I BONET, M. "Els Oficis". "Mestre Bartomeu Oliver, tota una vida amb la música." Any XLVI, núm. 2252, dissabte 11 de juliol de 1981. *Felanitx*, pàg. 7 i 8.

PONS I BONET, M. *Goigs del gloriós Sant Roc, patró de l'Alqueria Blanca*. Col·lecció "La Sibila" (Mallorca), núm. 148. Palma: Impremta Pizà, 2ª edició: agost de 1996.

MAIMÓ. "Bartolomé Oliver habla para el Felanitx". *Felanitx. Semanario de intereses locales*. Any XI. Redacció i administració: Editorial Ramon Llull, telèfon 101. Dissabte 4 de maig de 1946, núm. 429.

"Homenaje al Maestro Oliver y estreno del 'Himne a Mallorca'"; Porreres, *Diario de Mallorca*, 11 d'agost de 1979.

RAI, J. Semblança de n'Oliver; revista *Cap Vermell*. Juny de 1989, pàg. 8.